

Юрій НЕТРЕБА
(Київ, Україна)

Миронов Борис. “Благосостояние населения и революции в имперской России”. – М.: Новый хронограф, 2010. – 911 с.: илл., табл.

Борис Миколайович Миронов – професор Санкт-Петербурзького державного університету і головний науковий співробітник Санкт-Петербурзького інституту історії Російської академії наук нещодавно видав нову фундаментальну працю, що на думку автора заслуговує на особливу увагу. Автор 8 книг та більш ніж 250 статей, що виходили друком у Росії та закордоном. Саме його перу належить фундаментальна двотомна монографія “Соціальна історія Росії періоду імперії” що тричі перевидавалась у Росії, а також була опублікована у Росії та Китаї. Книга викликала великий інтерес та розгорнула дискусію навколо питання причин революцій у Росії на початку ХХ ст. та соціально-економічного розвитку Російської імперії 1701–1917 рр. На думку автора дослідження руйнує стереотипи щодо життєвого рівня та ефективності російських реформ. В центрі нової монографії автор поставив питання про благоустрій населення в зазначений період. Мета монографії – оцінити динаміку росту добробуту населення в імперський період, що дасть змогу адекватно проаналізувати загальний розвиток Росії в розглядуваний період та дати правильну оцінку політиці правлячих верхів. Книга складається із вступу, дванадцяти розділів, висновку, статистичного додатку.

У першому розділі висвітлена російська та зарубіжна історіографія що стосується дослідження добробуту населення імперської Росії. На думку Б. Миронова, думки істориків зводяться до трьох основних суджень – рівень життя постійно скорочувався, інші доводили циклічність розвитку, треті уникали прямої відповіді, через недостатню кількість інформації. В цілому достатньо глибокий історіографічний аналіз ігнорує роботи українських дослідників, які так чи інакше торкалися цього

питання. У другому розділі автор дає коротку історію, предмет, завдання, теоретичні основи і методологію історичної антропометрії. Розглядаються основні поняття нового напрямку, розуміння економічного підходу. У третьому розділі дається оцінка сучасному становищу в світовій економічній антропометрії як нового напрямку науки розглядається історіографія антропометричних досліджень в Росії в 19–20 ст. і 1917–2007 рр. Четвертий розділ розповідає які труднощі чекали Б.М. Миронова при обробці та використанні антропометричних характеристик. Проблема оцінки однорідності вибіркової інформації. Аналіз статистики засвідчив, що у більшості випадків відбір по п'ятиріччям і районам досить однорідні. Слід зазначити, що українські історики рідко вдаються до антропометрії у своїх дослідженнях, хоча з її допомогою можна було б дослідити цілий ряд проблем. Наприклад вплив як вплинули часи радянської влади на антропометричні показники українського населення, адже три голоди та війни не могли позитивно вплинути на показники. На мою думку, автор буде оминати ці теми, адже Путінський режим намагається замовчувати злочини часів радянської імперії. Іншим напрямком антропометричних досліджень міг стати порівняльний аналіз російської і комуністичної імперій. П'ятий і шостий розділ аналізують динаміку росту чоловічої статі протягом 18–20 ст. за п'ятиріччями, а також іншу додаткову інформацію (війни, екологія, політика, с/г виробництво). Подається порівняльна характеристика військових новобранців. Так російські солдати поступались зростом англійцям, німцям, австро-угорцям, шведам та американцям і переважали французів. Б.М. Миронов наголошує, що в Росії та Європі протягом 18 ст. скорочувалось споживання. Це було викликане різними факторами (війни, витрати на обороноздатність, великі державні борги). В кінці 19 ст. Росія не відставала від більшості європейських країн і залишалась у середині списку народів світу. Сьомий розділ аналізує географію біологічного статусу російського населення у 18–20 ст.

Наприкінці 19-початку 20 ст. в історіографії склалась парадигма кризи і пауперизації. Причиною загального збіднення її населення спочатку було кріпацтво, а потім половинчатість реформ проведена у другій половині 19-го століття. Неухильне зниження життєвого рівня селян і робітників розглядалось як головний доказ кризи і некомпетентності політичного режиму. Парадигма успішно перекочувала в радянську історіографію, з тим лише зауваженням, що криза стосувалась не лише селян, а й робітників. Завдяки антропометричним “дан-

нім” (перш за все інформація про зріст) і (переклад на укр.) він розвінчує досить аргументовано міф про безперервне збідніння населення в імперський період. Антропометричні дослідження в багатьох країнах світу довели, що коли рівень добробуту підвищується, середній зріст населення збільшується, а коли рівень життя знижується, то й зріст зменшується. Книга є результатом восьмирічної праці в архівах Росії було зібрано величезну базу індивідуальних показників, що містили різні антропометричні характеристики. 305949 осіб, різного віку, статі, соціального становища, конфесій, місця народження, освіти, професії, національності, що народились протягом 1695–1920 рр. Також були проаналізовані дані про ціни, платню, смертність, с/г виробництво, податках, вкладах. Матеріальний добробут народу, на думку автора, є кінцевим результатом спільних зусиль з боку суспільства і уряду. Рівень життя населення в цей час постійно підвищувався, що свідчило про їх ефективність і, що вони відповідали потребам більшості.

Рецензована монографія заслуговує на увагу істориків, адже питання, що ставить автор перед дослідниками не втрачають своєї актуальності до сьогодні. Хотілось щоб антропометрія використовувалась і нашими дослідниками. З допомогою сучасного методу – антропометрії проаналізовано велику кількість джерел. Б.М. Миронов послідовно доводить, що час 18-поч 20 ст. в історії Росії є часом стрімкого зростання добробуту населення. Книга є спробою реабілітувати імперське минуле, але хочеться весь час запитати, чому ж тоді цей час розквіту закінчився революцією? Автор підводить до думки, що це ледь не прикра випадковість. І соціальна нерівність серед населення нижча від європейської, і прогресивні економічні реформи проте автор ігнорує рівень політичних свобод суспільства, зовсім не розглядає національне питання, що стало особливо актуальним на початку 20 ст. Б.М. Миронов намагається відродити імперський дух і не приховує своїх політичних симпатій до самодержав'я. Автор постійно повторює тези, що перейшли з попередньої двотомної роботи по соціальній історії. Слід відмітити прагнення автора до сенсаційності, проте, він сам того не помічаючи, стає на позиції представників російської державницької школи і в багатьох тезах повторює офіційну російську історіографію кінця 19-поч 20 ст. Книга цікава використанням антропометрії при дослідженні історії, проте концептуальні засади та тенденційність автора до деякої міри нівелюють її значення, до того ж автор не розглядає праць українських істориків, що збіднює джерельну базу дослідження.